

Cluster model for improving the efficiency of teaching special modules in higher education

Khilola SAYPILLAYEVA¹

Jizzakh State Pedagogical University

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2024

Received in revised form

10 September 2024

Accepted 25 September 2024

Available online

25 October 2024

Keywords:

cluster model,
individual approach,
team learning,
creative thinking,
modern technologies,
assessment system,
specialization modules,
teaching effectiveness.

ABSTRACT

The effectiveness of teaching specialization modules in the higher education system is a critical factor that contributes not only to the acquisition of knowledge by students but also to the development of their practical skills. As an integral part of the curriculum, specialization modules aim to provide students with in-depth knowledge in specific fields and foster the development of professional competencies. However, improving the effectiveness of teaching these modules poses several challenges. This article examines the role and potential of the cluster model in enhancing teaching efficiency.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss4/S-pp371-376>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Oliy ta'limda ixtisoslik modullarini o'qitish samaradorligini oshirishning klaster modeli

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

klaster modeli,
individual yondashuv,
jamoaviy o'qitish,
kreativ fikrlash,
zamonaviy texnologiyalar,
baholash tizimi,
ixtisoslik modullari,
o'qitish samaradorligi.

Oliy ta'lim tizimida ixtisoslik modullarini o'qitish samaradorligi muhim omil bo'lib, bu nafaqat talabalarning bilim darajasini, balki ularning amaliy ko'nikmalarini ham shakllantirishga yordam beradi. Ixtisoslik modullari, o'quv dasturining muhim qismi bo'lib, talabalarga ma'lum bir soha bo'yicha chuqur bilimlar berish, shuningdek, professional ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shunga qaramay, ixtisoslik modullarini o'qitish samaradorligini oshirishda bir qator qiyinchiliklar mavjud. Ushbu maqolada klaster modelining o'qitish samaradorligini oshirishdagi o'rni va imkoniyatlari tahlil qilinadi.

¹ Teacher, Department of Distance Education in Pedagogy-Psychology and Music, Jizzakh State Pedagogical University. E-mail: hsaypillayeva@mail.ru

Кластерная модель повышения эффективности преподавания специальных модулей в высшем образовании

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

кластерная модель, индивидуальный подход, командное обучение, креативное мышление, современные технологии, система оценивания, модули специализации, эффективность обучения.

Эффективность обучения специализированным модулям играет ключевую роль в системе высшего образования, способствуя не только углублению знаний студентов, но и развитию их практических навыков. Эти модули занимают важное место в учебной программе, позволяя освоить глубинные аспекты выбранной области и формируя профессиональные компетенции. Однако достижение высокого уровня эффективности в обучении специализированным модулям связано с преодолением ряда сложностей. В данной статье рассматриваются возможности использования кластерной модели для оптимизации образовательного процесса и повышения его результативности.

Pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitish uning mazmun tuzilishigina emas, balki uning tashkiliy tomonini ham o'z ichiga oladi. Bunga birinchi navbatda talabalarning mustaqil ta'limni tashkil etishda pedagogik-psixologik diagnostika va uning natijasiga ko'ra, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish samara beradi. Shuningdek, pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitishning amaliy va ilmiy ahamiyati, ixtisoslik modullarini o'qitish tamoyillari ilmiy tahlil qilinishi kerak.

Ijtimoiy talabalr asosida ta'lim muassasalari bitiruvchilarini tayyorlash sifati bilan mehnat bozori talablari o'rtasida nomuvofiqlik, shuningdek kasb-hunar ta'limining o'quv-ishlab chiqarish tarmog'i sifati, sharoit va imkoniyatlari hamda ulardan maqbul foydalanish, bitiruvchilarning kasbiy kompetentligini oshirish, malakali ishchi va mutaxassislarni tayyorlash masalalari dolzarb hisoblanadi.

Malakali mutaxassislarni tayyorlashga yondashuvlarni qayta ko'rib chiqish, kasblar va mutaxassisliklarni ishlab chiqarish tuzilmalari ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda qayta yo'naltirish, ta'lim mazmunini o'zgartirishni va o'qitishga innovasion yondashuvlarni joriy etish xususan, ixtisoslik modullari tarkibidagi mustaqil ta'limni tashkil etishda ta'lim diagnostikadan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashning pedagogik muammolari Sh.R. Axliddinov, U.Sh. Begimqulov, R.H. Jo'rayevlar tomonidan, uzluksiz ta'lim jarayonini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish masalalari esa, V.P. Bepalko, M.V. Klarin kabi olimlar tomonidan ilmiy tadqiqotlarga tortilgan.

Ko'plab tadqiqot materiallari zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini aniq ifodalaydi. Ularda ta'limning amaliy nazariyasi ishlab chiqilgan bo'lib, uning o'zagi, davlat ta'lim standartini amalga oshirish va shaxsiy rivojlanish uchun zarur shart-sharoitlarni belgilaydigan o'quv texnologiyalari hisoblanadi. Ilmiy-texnika taraqqiyoti, axborot va kompyuter inqilobi, bilim va g'oyalar sanoatining shakllanishi, yangi texnologiyalarning rivojlanishi, iqtisodiy inqiroz ta'lim oldiga yangi vazifalarni

qo'ymoqda. Kasbiy tayyorgarlikning maqsadlari tobora ko'proq faoliyatga yo'naltirilganligi, moslashish qobiliyati va nafaqat insonning kasbiy xususiyatlarini, balki uning turmush tarzini, madaniyat darajasini va intellektual rivojlanishini belgilaydigan shaxsiy fazilatlarni rivojlantirishga qaratilgan. Demak, pedagogik texnologiyalar nafaqat ixtisoslashtirilgan fanlar bo'yicha bilimlarni egallashga, balki talabalarning shaxsiy sifatlari kompleksini rivojlantirishga ham yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Zamonaviy ilm-fanning fikriga ko'ra, talabalar shaxsi, kognitiv va ehtiyoj sohalarining rivojlanishi ta'lim faoliyati jarayonida sodir bo'ladi.

Kasbiy ta'limning nazariy asoslari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning umumiy tendensiyalari, g'oyalari, umumlashmalari va xulosalari, bilishning falsafiy nazariyasi, inson (kasbiy) faoliyati nazariyasi, shaxs rivojlanishi, ilmiy-texnik taraqqiyot tendensiyalari, kasbiy ta'limning rivojlanish istiqbollaridan iborat. Pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitishning strategik yo'nalishlari quyidagilardan iborat: yangi pedagogik tizimning falsafiy shartlarini aniqlash; tarixiy, ijtimoiy, pedagogik, texnik va texnologik, psixologik jihatlarni qamrab olgan ushbu tizimning ishlash qonuniyatlari va tamoyillarini ishlab chiqish; yangi ta'lim tashkilotini loyihalash, sinovdan o'tkazish va joriy etish va boshqalar.

O'z qonuniyatlarini belgilash uchun pedagogika va psixologiya o'zaro bog'liq fanlar: sosiologiya, gnoseologiya, mantiq, kibernetika, fiziologiya, texnika va texnologiya fanlari ma'lumotlaridan foydalanadi. Didaktik qonuniyatlarning o'ziga xosligi shundaki, ular fan, texnika, ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi barqaror bog'liqlikni aks ettiradi. Mahalliy va xorijiy mualliflarning asarlari tahlili shuni ko'rsatadiki, pedagogika va psixologiya o'zining an'anaviy shaklida asta-sekin o'zgarib, zamonaviy o'qitish texnologiyalari bilan almashtiriladi.

Pedagogik ta'lim texnologiyasini ta'lim jarayoniga joriy etish uchun ta'limni rivojlantirishning asosiy tendensiyalarini, kasb-hunar pedagogikasini fan sifatida va yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda yuzaga kelgan qarama-qarshiliklarni aniqlashdan iborat.

Mahalliy va xorijiy amaliyot blok-modullarda nazariy materialni ilg'or o'rganish, o'quv faoliyatini algoritmlashtirish, bilish davrlarining to'liqligi va izchilligi bilan tavsiflangan modulli o'qitish istiqbollarini ko'rsatadi. Modulli ta'lim zamonaviy pedagogik innovatsiyalardan biridir. Shu sababli, pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitishning tashkiliy-metodik aspektlarini ko'rib chiqish va imkoniyatlarini tahlil qilish muhim hisoblanadi.

Avvalo pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitishning amaliy va ilmiy ahamiyati nimada ekanligini ko'rib chiqish lozim.

– Modulli texnologiya ta'limning yangi yondashuvlarini va odatiy qo'shma dars paydo bo'lganidan beri to'plangan an'analarni birlashtiradi.

– Ushbu texnologiyadan foydalanish o'qituvchi uchun asta-sekin foydali bo'lib, uni o'zlashtirish bosqichida talabalar uchun qulaylik yaratadi. Modulli texnologiya talabalar orasida shokni oldini oladi, chunki doimiy fikrlash o'qituvchiga ta'lim jarayonining holati haqida ma'lumot beradi.

– Texnologiya o'quv faoliyatini shunday tashkil etishni nazarda tutadi, unda talabaning o'zi ta'lim mazmuni bilan ishlaydi, bu, albatta, materialni yanada mustahkam va ongli ravishda o'zlashtirishga olib keladi. Texnologiya pedagogik nazariya va amaliyotda to'plangan narsalarni birlashtiradi. Shunday qilib, talaba faoliyati g'oyasi

uning aniq mantiqiy harakatlari jarayonida, o'z-o'zini nazorat qilish asosida uning harakatlarini doimiy ravishda kuchaytirish, o'quv-bilish faoliyatining individual sur'ati – bularning barchasi dasturlashtirilgan ta'lim nazariyasining ta'siridir. Modulli texnologiya rivojlanuvchi ta'lim nazariyasi bilan faoliyatning indikativ asosi – aqliy harakatlarning bosqichma-bosqich shakllanishi g'oyasi bilan bog'liq. Texnologiya o'z-o'zini rivojlantirishning keng doirasiga ega, shuning uchun u doimo rivojlanayotgan tizim energiyasini o'z ichiga oladi. Texnologiya bilan tajriba muqarrar ravishda o'qituvchilar va talabalar uchun kompetensiyani oshirishga olib keladi.

Pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitishning mazmun tuzilishigina emas, balki uning tashkiliy tomonini ham o'rganish muhim. Mualliflar uchun ikkinchisi ustunlik qiladi. Shu bilan birga, taxminiy dars jadvali bilan bir qatorda, modul va umuman modulning ta'lim elementlarining mazmunini qurishning asosiy tamoyillari keltiriladi. Modulli texnologiya, anketalar va boshqalardan foydalangan holda talabalar va o'qituvchilar faoliyatini tahlil qilish uchun mualliflar tomonidan taklif qilingan sxemalar ham o'qituvchi uchun shubhasiz foyda keltiradi.

P.A. Yusyavichenening "Modulli o'qitish nazariyasi va amaliyoti" monografiyasi, M.A. Choshanovning muammoli modulli ta'limning nazariy va uslubiy asoslarini aniqlashga asoslangan kitoblarida muammoli modulli ta'lim texnologiyasini qurishning dastlabki uslubiy pozitsiyasi, fundamental tizimlarning umumiy nazariyasi va boshqalar o'rganilgan. Inson psixik faoliyatining turli belgilar tizimlari (lingvistik, ramziy, grafik va boshqalar) bilan ifodalangan funksional tizimlari negizida tizimni kvantlash, masalalarni yechish va modullilik tamoyillari yotadi.

Pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitish tamoyillari umumiy pedagogik va didaktik adabiyotlarda muhokama qilinadi. V.P. Bepalko ning ta'rifiga ko'ra, ushbu texnologiyaning eng murakkab jihati – maqsadni belgilashga bag'ishlangan. Uning asosiy vazifasi uni to'g'ri o'rgatishdir, ya'ni diagnostik, faoliyat maqsadini qo'yish va unga erishish darajasini tekshirishdan iborat. Maqsadni to'g'ri belgilash masalalari M.V. Klarinning asarlarida ham o'rganib chiqilgan.

Pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitishda bir qator asosiy qarama-qarshiliklar mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

- malakali mutaxassislarni tayyorlashga bo'lgan talab va o'quv jarayonida ta'lim siyosatini tashkil etishning eski shakllaridagi imkoniyatlari o'rtasida;
- talaba shaxsining kasbiy rivojlanishini ta'minlash zarurati bilan maxsus fanlar bo'yicha o'quv jarayonining nisbatan tor, asosan texnologik yo'naltirilganligi o'rtasida;
- pedagogika fani va tajribasida to'plangan pedagogik texnologiyalarning salmoqli miqdori bilan ularning kasbiy ta'lim amaliyotiga yetarlicha kirib kelmaganligi o'rtasida;
- ta'lim muassasalarida talabalarga yo'naltirilgan ta'limga o'tish amaliyotining ehtiyojlari va ta'lim dasturi hujjatlarida ushbu komponentning zaif rivojlanganligi o'rtasida;
- maxsus fanlarni o'qitishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurati va bunday maqsadli yo'naltirilgan ilmiy asoslangan pedagogik texnologiyalarning yo'qligi o'rtasida.

Bu qarama-qarshiliklar, ayniqsa, pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitish imkonini beradigan ta'lim jarayonini shunday tashkil etishga o'tish

bosqichida yaqqol ko'zga tashlanadi. Barcha qayd etilgan qarama-qarshiliklar pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitishning tashkiliy-metodik aspektlarini o'rganishning dolzarbligini ko'rsatadi.

Pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitish samaradorligini oshirish uchun quyidagi vazifalarni bajarish taklif etiladi:

- kasbiy malakali mutaxassislarni tayyorlash bo'yicha zamonaviy talablar asosida pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitishning tashkiliy-metodik maqsadlarini ishlab chiqish;

- fan vositalari orqali Davlat standarti talablarini va talabalar shaxsini rivojlantirish bo'yicha pedagogik faoliyatni hisobga olgan holda maxsus fanlar mazmunini modellashtirishni amalga oshirish;

- mazmunli va kasbiy darajada o'qitishga motivasion yondashuvni amalga oshirish, talabalarining o'quv jarayonidagi har qanday faoliyatiga motivatsiya berish;

- barcha talabalar tomonidan majburiy o'quv materialini o'zlashtirishni tashkil etish;

- kasbiy, kognitiv va kommunikativ kompetensiyani shakllantirish orqali talabalarining individual xususiyatlarini aniqlash asosida rivojlanishi va o'z-o'zini rivojlantirishni ta'minlash.

Bularning barchasi pedagogika va psixologiya yo'nalishi talabalarida ixtisoslik modullarini o'rganishga bo'lgan ehtiyojni shakllantirishni ta'minlaydi, bu quyidagilarga imkon beradi:

- pedagogika va psixologiya yo'nalishida ixtisoslik modullarini o'qitish sifatini oshirish;

- mehnat bozorida talabalarining harakatchanligi va raqobatbardoshligini oshirish;

- o'quv jarayonida mikroiklimni o'zgartirish.

Shunday qilib, kasbiy ta'limning nazariy asoslari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning umumiy tendensiyalari, g'oyalari, umumlashmalari va xulosalari, bilishning falsafiy nazariyasi, inson (kasbiy) faoliyati nazariyasi, shaxs rivojlanishi, talabalarni o'qishni davom ettirish va ularning kasbiy mahoratini oshirishga yo'naltirish ilmiy-texnik taraqqiyot tendensiyalarini belgilab beradi hamda kasbiy ta'limning rivojlanish istiqbollarini kafolatlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev. 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi PF-60-sonli farmoni – 2022-yil.

2. H.Saypillayeva. // ILIM hám JÁMIYET Ilmiy-metodikaliq jurnal // oliy ta'limda ixtisoslik modullarini o'qitish samaradorligini oshirish texnologiyalari – 2024-yil, №1/2, 72-73 bet.

3. H.Saypillayeva. // American Journal of Interdisciplinary Research and Development // Didactic opportunities of integration in the content of specialty modules – 2024 yil 11-bet.

4. H.Saypillayeva. // KASB-HUNAR TA'LIMI // Ixtisoslik modullarini o'qitishda individual ta'lim tamoyillarining qo'llanilishi – 2024-yil 2-son, 87-bet.

5. Ахлиддинов Р.Ш. Умумий ўрта таълим сифатини бошқаришнинг ижтимоий-педагогик асослари (Кадрлар тайёрлаш миллий дастури асосида). Пед.фан.док. ...дисс. –Т., 2002. -338 б.;

6. Бегимқулов У.Ш. Педагогик таълим жараёнларини ахборотлаштиришни ташкил этиш ва бошқариш назарияси ва амалиёти. Пед. фан. док... дисс.-Т., 2007. - 305 б.;

7. Джўраев Р.Х. Таълимда интерфаол технологиялар. –Т., 2010. –87 б.;

8. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. М., 1995. -412 с.

Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе: Анализ зарубежного опыта. М.: Знание, 1989 – 75 с.